

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Постановка проблеми. У філософії питання сенсу життя завжди було в центрі уваги дослідників. Не тільки кожна людина в якийсь момент свого життя, а і кожне покоління прагнуло проникнути в таємницю свого існування.

Сама постановка людиною питання про сенс життя виникає лише тоді, коли в неї пробуджується усвідомлення свого «Я», коли ця ж людина починає замислюватися над проблемою об'єктивної значимості свого існування. Ця проблема одна із самих складних. Мова йде, насамперед, про особистісну характеристику відношення до життя, про усвідомлення цілей і задач людського існування, про співвідношення людиною своєї позиції з виробленою в суспільстві системою цінностей, про ступінь включення або не включення себе в соціальне життя. Міркуючи над проблемами сенсу життя не можна ігнорувати ту первісну сферу, у якій вона як проблема може не усвідомлюватися, але в якій вона назриває саме як проблема. Сфера ця - повсякденність. Людина сама визначає своє призначення й сенс життя. Актуальність розробки даної проблеми зростає й у зв'язку з ускладненням соціальних процесів і ростом впливу на них ролі суб'єктивного та особистого фактора [1, с.115].

Метою нашого дослідження є розкриття проблеми сенсу життя людини в українському суспільстві в епоху Середньовіччя.

Об'єкт - проблема сенсу життя та існування людини в Середньовіччі.

Предмет - людина в українському суспільстві в епоху Середньовіччя.

Завдання:

- проаналізувати проблеми сенсу життя людини в Середньовіччі;
- визначити які аспекти впливали на формування поглядів на сенс життя в суспільстві;
- визначити основні підходи до трактування проблеми сенсу життя та існування українському суспільстві.

Стан дослідження проблеми:

Проблематичність людського життя зумовлюється тим, що кожна людина повинна сама для себе визначити мету і сенс власного життя. Проблема сенсу життя є джерелом постійних роздумів, сумнівів для людини; може інтенсивно осмислюватися не лише в період становлення її, але й в зрілі роки, особливо у зв'язку з очікуваною смертю.

Проблема сенсу життя пов'язується з проблемою духовності. Сенс життя є однією з найбільших фундаментальних філософських проблем, сутність якої полягає у відображенні змістовної наповненості життя, розумінні того заради чого варто прожити життя, розумінні людського призначення в світі. Поява смисложиттєвої проблематики в історії людської духовності свідчить про збільшення можливості вибору, тобто свободи людини. Значення теми сенсу життя зростає на фоні усвідомлення його невідворотної кінечності, що стає складною проблемою для людини, але, з іншого боку, дає можливість зробити усвідомлений вибір і постаратися прожити повноцінне, справжнє життя.

Аналіз філософських шкіл і напрямків дозволяє виділити основні підходи до розуміння сенсу життя в історії філософії:

- 1) немає ніякого сенсу, або Він не доступний людському пізнанню;
- 2) сенс життя полягає в самому житті;
- 3) сенс життя в тому, щоб побудувати будинок, посадити дерево, виростити дітей і т.д.;
- 4) є тільки земне щастя і треба прагнути, отримати його якомога більше, тому що абсолютного сенсу життя немає;
- 5) зміст життя полягає в релігійному розумінні світу як прагненні до посмертного існування душі [6].

Українська філософія є давнім феноменом, початки якого сягають глибини віків.

Розвиток української філософії спробуємо розглянути через її проблематику. Тут відразу варто зауважити, що основна проблематика української філософії тісно пов'язана з проблемою людини, у той час як світоглядною формою, звичайно, була релігія, а основним змістом – людина. Через ставлення до Бога людина сконцентровує все у собі, оскільки для неї завжди най-більш цікаве й суттєве – це вона сама. Бог для українця виступає дзеркалом, у якому він себе пізнає. Хоча природа викликала в українця малий інтерес, все ж таки на початку свого зародження і розвитку в українській філософії слід виділити також і цю проблему: «людина – природа».

Зауважимо, що світогляд давніх слов'ян – міти, вірування, звичаї, об-ряди – це своєрідний спосіб розуміння природної дійсності і людського життя. Світ уявлявся слов'янам-язичникам як єдиний живий космос, що охоплював усі частини видимої ним природи. Найвищі духовні цінності нашої куль-тури виражалися у символічній формі. З давніх-давен Сонце і Небо, Місяць і Зорі, Вогонь і Вода, Колесо і Хрест, Віще Дерево і Віщий Ворон і багато інших предметів ставали символами, чуттєвими особленнями духовних сил, які, так чи інакше, входили в сферу культурної діяльності людини, її практично-духовного освоєння світу. Прикладом цього є «Велесова книга», яка засвідчує велич духу русичів, їх вірність поглядам та діям предків.

Введення християнства в Київській Русі не поклато край розвитку мітологічної свідомості давніх слов'ян, але на перший план тепер виходить проблема «людина – Бог», де Бог займає місце без особистісного космосу, первообразу та вищої істоти. Усі киево-руські мислителі твердили, що любов до Бога є істинна філософія, адже вона вчить людину, як «завдяки справам» уподобитися Богу. Тут варто зауважити, що проблема природи не відмерла, а увійшла в проблему «людина – Бог». У межах «моделі світу», що сформувалася на ґрунті мітологічних уявлень, світ людини виступає як світ при-роди. Не лише людина осмислює себе нероздільною з природою, а й світ божий постає для неї як реально існуючий у природі. Природа не протистоїть Богові, Бог не творить природу, а упорядковує її. Християнство поділяло світ на наявний і бажаний. Оскільки, за догматами християнства, світ створений з нічого, то він може в ніщо й перетворитись. Тим самим природа позбавляється самостійної цінності. Людина покликана володіти природою. Але, підкреслюючи протиставлення двох світів, мислителі все ж намагалися максимально пом'якшити розірваність світу. Акцент переноситься на ідею причетності земного до божественного як творіння – до творця. Таким чином, світ земний в одних творах зображується як світ зла («Киево-Печерський патерик» Феодосія Печерського), в других творах світ співпричетний до добра, що з'єднає цей світ з його творцем, («Шестиднев» Іоанна Болгарського, «Повчання» Володимира Мономаха), а в третій – добро і зло розглядається в діалектичному зв'язку з досвідом («Моління Даниїла Заточника»).

Варто також зауважити, що в руслі проблеми «людина – Бог» киево-руські мислителі шукали шлях до пізнання істини, яка була єдиною, всеохоплюючою, давно встановленою і викладеною в «богонатхненних» книгах. Пошук істини, до чого спрямовується пізнання, полягає у витлумаченні тексту з тим, щоб пробитися крізь товщу таємниць, згодом, символів. Істина не відбиває реального ходу земних справ, зміст її визначається божественним промислом.

Істина пізнається розумом, мудрістю, що є цінністю, вищою за багатство, війську доблесть і владу. До поняття мудрості залучається уявлення про єдине, узагальнення знання, що інтегрує всю інформацію про світ. Але мудрість – це не інтеграція знань, їй відводиться доволі вагома роль у сфері, що опосередковує співвідношення трансцендентного

«божественного» світу із світом «земним», забезпечуючи зв'язок між ними. Характерно, що образ Премудрості – Софії – зближується з образом Богоматері, яка мислиться не лише пасивним, сприймаючим лоном, «дзеркалом слави Божої», й як актив-ний, творчий першопочаток.

Екзистенційно-софійне спрямування філософії цього періоду формувалося у творчому діалозі візантійського християнства та слов'яно-української мітоєпії. Усе це виявило ще одну тенденцію киево-руської філософії. Органом розуміння (провіщення) як способу осягнення істини тут виступає серце. У людині, яка є точкою перетину світу благодаті й світу гріха, центром цих протидіючих сил є серце, яке зводить воедино думку, волю та віру. [2, с. 79-80]

Ларіон Київський (? - бл. 1053) - український мислитель XI ст., один з Ярославих книжників, перший митрополит з русів. Започаткував теологічні і філософські засади християнства Київського. Осердям теоретичної спадщини Ларіон Київський є православний неортодоксальний теїзм, в якому онтологічні уявлення богослова й філософа склали-ся на перетині візантійської і київської традицій. Ларіон Київський, виходячи за межі християнського протиставлення земного і горнього, пом'якшував розмежування тіла і духа, розглядав буття як єдність матеріальної і духовної основ. У поглядах на історію це означало ствердження повноцінності земних життєвих чинників, гармонізацію їх з морально-ціннісними орієнтирами людини, поєднання Божого позачасового плану з сучасністю, служіння істині та соціальній справедливості як благодаті. Ларіон Київський обстоював погляд на універсальний і цілісний характер історії як втіленого буття і руху все нових «мов» (народів) від старозавітного «Закону» до благодатного християнського стану. Відходячи від принципу фіналізму, Ларіон Київський висловив думку щодо наскрізного зв'язку часів, востання минулого в сучасне та втілення в ньому майбутнього. В язичництві свого народу він вбачав не лише «ідольський морок», а й благородство пращурів, яких чують у всіх чотирьох кінцях землі. Розвивав ідею рівності та рівноправності народів. Онтологічні та історіософські уявлення Ларіон Київський поєднані з психологічними та морально-етичними проблемами. Зокрема, мислитель акцентував увагу на ідеї розвитку моралі й неминучості переходу від жорсткого регламентування поведінки людини до вільного вибору нею моральних норм.

Основні твори: «Слово про Закон і Благодать» (між 1037 і 1050 pp.); «Молитва до Бога від усієї землі нашої», «Сповідання віри».

Зміст «Слова...» свідчить про надзвичайну обізнаність автора з культурними набутками візантійської, болгарської, чеської та західно-європейської думки, його непересічний розум, здатність до суто філософського осмислення історії та сьогодення, виняткову красномовність, любов до рідної землі. У «Слові...» висунуто цікаві ідеї щодо сенсу буття, свободи та необхідності, старого і нового та багато інших питань філософсько-світоглядного характеру. Ідеї Ларіона суттєво вплинули на ідейний клімат Київської держави та подальші періоди розвитку вітчизняної історії. [8, с. 237]

Запам'ятаймо, що творчий діалог-зустріч двох культур започаткував нову східноєвропейську світоглядно-філософську парадигму, яка з середини XV ст. із падінням Візантії стає єдиним носієм східної гілки в її культурному діалозі з західною гілкою.

Поряд з двома зазначеними проблемами варто згадати ще й про проблему, яка була досить актуальною в період Київської Русі це проблема «людина – історія». В. Горський відзначає зверненість давньоруських книжників до злободенних питань політичного життя, відсутність у них нахилів до абстрактних філософських роздумів поза зв'язком з актуальними питаннями суспільного життя. А звідси – переважання в українській суспільній думці інтересу до проблем філософії історії, до моральної проблематики, питань соціально-політичного буття. Через це проблема «людина – історія» відіграє значну роль у філософії Київської Русі, а її зміст вбачається в моральному вдосконаленні людства. Про це свідчать майже всі витвори староруської писемності – «Повчання» Володимира Мономаха, «Моління Даниїла Заточника», «Повість минулих літ», «Нестора літописця».

Таким чином, вся проблематика філософської думки Київської Русі зосереджується на моделі і має такий вигляд: сенсом життя людини є боротьба добра і зла, тобто мораль; моральна сутність людини розгортається в історії, сенс якої у вдосконаленні людини і людства в цілому; а історія охоплена і пройнята ідеєю Бога як світоглядною формою духовності. Зауважте, що оскільки людині приділяється не менше уваги, ніж Богові, даний світогляд в його українському варіанті можна вважати двоцентровим. [2, с. 81]

Думка що зводить смисложиттєві орієнтири до пошуків особистого щастя, заслуговує особливого розгляду. Щастя можна розглядати, як складне взаємовідношення об'єктивного й суб'єктивного, котре має різні форми, прояви. Будь-яке індивідуальне уявлення про щасливе життя наскільки б своєрідним воно не було, не є незалежним від соціальних впливів, що накладає істотний відбиток на всю систему ціннісних орієнтацій особистості. Активна волява людина здатна перебороти навіть несприятливий для неї збіг обставин, слабка ж навіть у відносно пристойних умовах знаходить підстави для нарікань на долю. Досвід показує, егоїстична орієнтація тільки на власні інтереси, найбільш ефективна, як представляється іншій особистості, що веде його до щастя, насправді веде це від нього. Сенс життя не погоджується з егоїзмом, індивідуалізмом, з відстороненням від себе зобов'язань стосовно світу, до інших людей. Якщо людина виявляється потрібною тільки собі й її інтерес зводиться лише до власної персони, перед ним відкривається провалля, він втрачає сенс життя, приходять до безнадійного песимізму. [6, с. 205]

Отже, можна зробити висновок, що проблема сенсу життя є однією з основоположних в напрямку філософської проблематики. Більше того, вона пов'язана з визначенням таких категорій як свобода, щастя, радість, мораль, істина та ін. Людина осмислює власне життя і життя оточуючих, насамперед виходячи із власного світогляду і переконань, загального становища і розвитку суспільства. Самопізнання може допомогти кожній людині знайти та реалізувати свій сенс життя.

Література

1. Володін П. В. Сенс життя людини як філософська проблема//Гуманітарний вісник ЗДДА. № 51.-3.: МАУП,2012 - с. 115-123.
2. Гончарук Тетяна, Джугла Надія, Мокряк Леонід, Шумка Михайлина. Філософія: Навчальний посібник. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – Кн. 1. – 360 с.
3. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
4. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замоїського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
5. Мамедова Л.М. Смысл жизни как философская проблема. / Л.М. Мамедова // Научное сообщество студентов XXI ст. Общественные науки: сб. ст. по мат. XLIII междунар. студ. науч.-практ. конф. – № 6 (42). – Режим доступа: [https://sibac.info/archive/social/6\(42\).pdf](https://sibac.info/archive/social/6(42).pdf)
6. Москаленко А.Т. Сенс життя й особистість/ А.Т. Москаленко - Новосибірськ: Наука; 1989.- 205с.
7. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с
8. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озатовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.